



УДК 378+37.091(045)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-20

ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АВТОНОМНОГО СТУДЕНТА

Дмітренко Н.Є., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті досліджується сутність поняття «автономний студент», висвітлюються основні характеристики такого студента. Автором представлені рівні студентської автономності, запропоновані шляхи формування автономії студента, а також надані рекомендації для викладачів щодо формування студентської автономності в процесі навчання.

Ключові слова: автономне навчання, автономний студент, рівень формування навчальної автономності студента, етапи формування студентської автономності, умови формування автономного студента.

В статье исследуется суть понятия «автономный студент», даны основные характеристики такого студента. Автором представлены уровни студенческой автономности, предложены пути формирования автономии студента, предложены рекомендации для преподавателей относительно формирования студенческой автономности в процессе обучения.

Ключевые слова: автономное обучение, автономный студент, уровень формирования учебной автономности студента, этапы формирования студенческой автономности, условия формирования автономного студента.

Dmitrenko N.Ye. PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF AUTONOMOUS STUDENT

The article studies the essence of the concept of autonomous learning and highlights the main pedagogical characteristics of an autonomous student. The paper presents different views of well-known foreign researchers on the research problem of the article. It is focused on the understanding of the essence of the student's autonomy and the functions of autonomous student while autonomous learning in psychological and pedagogical research papers. The main abilities of the student of autonomous learning are presented in the article. The author describes the levels of student's autonomy, among them: the level of awareness, the level of involvement, the level of intervention, the level of creation, and the level of transcendence. The ways of formation of the autonomy of the student in the educational process are determined. The article gives methodological recommendations for teachers of foreign languages in work with students in the process of implementation of autonomous learning of the foreign language. The study of the problem of autonomous learning and the pedagogical characteristics of autonomous student remain current, in connection with the increased need for self-education for the successful functioning of the individual in the society of a globalizing environment and the development of innovative technologies.

Key words: autonomous learning, autonomous student, level of formation of educational autonomy of student, steps of formation of student's autonomy, conditions for formation of autonomous student.

Постановка проблеми. Концепція навчальної автономії вперше з'явилася в методиці навчання іноземних мов завдяки проекту Ради Європи і Британської ради з навчання іноземних мов (the Council of Europe's Modern Languages Project) у 1971 р. Одним із результатів цього проекту стала поява мовного центру (Centre de Recherches et d' Applications en Langues (CRAPEL)) в університеті Нансі у Франції, який швидко перетворився на центр досліджень і практичного застосування отриманих результатів у даній сфері.

Самостійне управління власним навчанням передбачало постановку цілей, організацію навчального процесу, а також оцінку виконаної роботи. Результатом такого навчання було формування навички навчальної автономії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з думками багатьох дослідників (Ф. Бенсон, П. Воллер, Л. Дікінсон, Д. Літл, У. Літлвуд, М. Лонг, М. Ноулз, А. Пеннік, Ф. Рілі, А. Таф, Г. Холек), навчання в зазначених центрах отримало позитивні відгуки студентів і багато в чому сприяло розвитку навичок, необхідних для формування навчальної автономії.

Дослідники підтримують ідею про те, що необхідно розвивати свободу студента шляхом розвитку тих його здібностей, які допоможуть йому керувати своєю діяльністю з більшою відповідальністю, тоді він буде здатний до автономного навчання, тобто зможе керувати ним: ставити перед собою цілі, навчатися й оцінювати свою діяльність.

Подальшого дослідження потребує характеристика автономного студента, а



також визначення шляхів формування студентської автономії в процесі навчання.

Постановка мети. Мета статті – дослідити сутність поняття «автономний студент», зазначити основні характеристики такого студента, запропонувати шляхи формування студентської автономності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За твердженням фахівців центру «CRAPEL», для успішного розвитку навчальної автономії студента необхідні такі умови:

1. Вільний доступ до ресурсного центру, оснащеного автентичними матеріалами і сучасною комп'ютерною технікою.

2. Психологічна підготовка студентів до самоорганізації, самоконтролю й оцінювання своїх дій. Вітається навчання навчальним стратегіям. Окрім цього, студенти повинні пізнавати самостійно або за допомогою інших різні способи вирішення проблем, оскільки, як вважає Г. Холек, «тільки методом спроб і помилок учні здатні навчитися працювати ефективно» [11, с. 42].

Дослідники навчальної автономії стверджують, що для успішного самонавчання іноземної мови студента необхідно навчити вчитися. Г. Холек у статті «*Qu'est-ce qu'apprendre a apprendre*» зазначає, що «самостійне виконання завдання вчить лише відповідально ставитися до виконання завдання» [12, с. 77]. Тоді як по-справжньому автономний студент бере активну участь в організації власного навчання, самостійно вирішує, що і яким чином він повинен вивчити.

Дослідник В. Коухонен стверджує, що, оскільки всі рішення ухвалюються людиною відповідно до соціальних і моральних норм, автономія передбачає взаємну залежність (*interdependence*), тобто відповідальність за свою поведінку в соціальному контексті, здатність співпрацювати з іншими і виходити з утворених конфліктів [13, с. 17]. Д. Літл також підтримує думку про важливість співпраці для розвитку автономії [14, с. 207]. За його словами, ефективне навчання – це активне навчання, у процесі якого учні здатні навчитися визначати цілі, стратегії, оцінювати свої дії. Індивіду, на його думку, необхідно розвивати вміння рефлексивно-го мислення, ставитися до себе критично в соціальному контексті. За дотримання всіх цих умов будь-яке справді успішне навчання зрештою стає автономним.

Під час подальшого розгляду трактування навчальної автономії студента в закордонних теоретичних роботах варто звернути увагу на три підходи до визначення досліджуваного поняття, які охарактеризовані Ф. Бенсоном, а саме: 1) технологічний; 2) психологічний; 3) політичний [10, с. 19].

З погляду технологічного підходу автономне навчання студента розглядається як процес самостійного, незалежного від зовнішніх чинників вивчення іноземної мови. Автономність студента проявляється в таких ситуаціях, коли він цілком бере на себе керівництво своїм навчанням без прямого втручання викладача, отже, основна задача – забезпечити студента тим «інструментарієм» (стратегіями, технологіями, вміннями і навичками), яким би він зміг скористатися за умови вмотивованої організації свого подальшого самостійного навчання.

Згідно із психологічним підходом, навчальна автономність студента розглядається як його здатність нести відповідальність за своє навчання, а формування навчальної автономності здійснюється в процесі внутрішньої трансформації того, хто навчається.

Ф. Бенсон, А. Пеннікук слушно зазначають, що останнім часом у методичній літературі в основному увага приділяється технологічному і психологічному підходам, що привело до так званої «психологізації та технологізації» концепції автономності [10, с. 14]. Дослідники підкреслюють особливу важливість політичного підходу, який визначає автономність як здатність студента здійснювати контроль і самокерування всіма аспектами навчальної діяльності (Ф. Бенсон), щоби, нарешті, «стати автором свого власного світу» навчання (А. Пеннікук).

Ф. Бенсон наводить такі приклади «політичної залученості» студентів у навчальному процесі [10, с. 33]: автентична взаємодія з мовою, що вивчається, і її носіями; співробітництво в групах і колективне ухвалення рішень; знання про мову, що вивчається, її соціальних контекстів використання; критичне (оціночне) ставлення до навчальних завдань і матеріалів; укладання своїх навчальних завдань і матеріалів; контроль над навчальним менеджментом; контроль над змістом навчальної діяльності; контроль над навчальними ресурсами.

Важливість урахування «політичної залученості» студентів Ф. Бенсон пояснює тим, що саме вивчення англійської мови, яка є міжнародним засобом спілкування, є «глобальним економічним і політичним замовленням» суспільства [10, с. 27].

У своїх дослідженнях педагоги вживають термін «автономія учня (студента)», який розуміють як: «почуття відповідальності за свою діяльність» [11, с. 15]; «здатність до незалежних і самостійних дій, критичної рефлексії, ухвалення рішень» [14, с. 212]; «здатність самостійно управляти процесом свого навчання щодо всіх його основних



компонентів: цілей, змісту, засобів і способів діяльності» [7, с. 23]; «здатність особистості свідомо здійснювати продуктивну освітню діяльність, спрямовану на створення особистого освітнього продукту, рефлексувати й оцінювати цю діяльність, прийняття на себе відповідальності за процес і продукт цієї діяльності як результату самовизначення і саморозвитку особистості» [4, с. 20].

Автономність студента дослідники пов'язують зі «здатністю самостійно здобувати нові знання, удосконалювати навички та вміння» [8, с. 43]. На думку Ю. Кулюткіна, автономність студента в навчальній діяльності має як зовнішні прояви (навчальні стратегії і дії), так і внутрішні, під час яких відбувається усвідомлення самого себе в діяльності, саморегуляція. Студент для себе самого є як об'єктом, так і суб'єктом управління, у деякому сенсі приймає на себе функції учителя [5].

Закордонні дослідники у своїх роботах із навчальної автономії роблять спроби охарактеризувати «автономного студента». М. Брін і С. Манн пропонують опис автономного студента, який, на їхнє переконання, повинен мати такі якості [10, с. 134–136]:

1. Новий психологічний статус студента, новий образ існування, студент відчуває відповідальність за навчальний процес.

2. Бажання навчатися. Позиція «я дійсно хочу це зробити», а не «я роблю це, тому що я зобов'язаний це робити» або «тому що хтось вимагає, щоб я це зробив». Внутрішня мотивація. Зовнішня мотивація («я хочу це вивчити, тому що це допоможе мені досягти <...>»).

3. Самоопанування і впевненість у собі.

4. Метакогнітивні вміння. Ухвалення рішень – що вчити, коли, де, за допомогою чого. Конструктивне використання порад оточення.

5. Готовність студента до змін. Здатність вносити зміни в навчальний менеджмент.

6. Самостійність, незалежність. Здатність мислити, діяти, здійснювати вчинки, виходячи із власних спонукань, інтересів і цілей. Незалежність від викладача, самостійність у виборі навчальних матеріалів, стратегій.

7. Стратегічний підхід до навчання. Активність студента. Цікавість. Використання зовнішніх джерел інформації з найбільшою користю. Усвідомлення, чому, навіщо і як він навчається.

8. Здатність до співпраці та вміння «вести переговори» з викладачем та іншими студентами, щоби знайти найкраще застосування навчальних ресурсів, що є в його розпорядженні.

Як відомо, розвиток якостей особистості відбувається в процесі діяльності. Автономною навчальною діяльністю зазвичай вважається здатність студентів до самостійної роботи [1, с. 10]. Проте А. Бекк автономну навчальну діяльність розуміє як організовану і керовану спільно з викладачем продуктивну освітню діяльність студента, спрямовану на створення особистісного освітнього продукту, що включає рефлексію даної діяльності, конструктивну і творчу взаємодію студента з освітнім середовищем і суб'єктами освітньої діяльності [1, с. 13].

Доцільно починати формування умінь автономної навчальної діяльності під контролем викладача. Проте ролі студента і викладача дещо видозмінюються. Студенти набувають більшої свободи у виборі стратегій, постановки завдань і цілей свого навчання. Викладач, у свою чергу, допомагає зробити цей вибір. Умовно процес становлення повноцінного автономного студента Є. Насонова пропонує поділити на чотири етапи: 1) етап підготовки; 2) етап тренування; 3) етап практики; 4) етап самооцінки [6, с. 321–322].

На першому етапі завдання викладача – сформулювати позитивний настрій щодо вивчення навчального предмета, максимально зацікавити студента, ознайомити з навчальними стратегіями, що дозволяють організувати автономну навчальну діяльність із вивчення іноземної мови, усунути можливі труднощі.

На другому етапі викладач допомагає студентові вибрати власний (індивідуальний) стиль вивчення іноземної мови, інтегруючи ті чи інші навчальні стратегії в самостійну діяльність з урахуванням його уподобань.

На третьому етапі вже можна говорити про повну автономію, тобто студент здатний до автономної навчальної діяльності без участі викладача.

На четвертому рівні студент може самостійно оцінювати досягнуті результати і проводити корекційну роботу за потреби.

Отже, основна робота з формування і розвитку навчальної автономії здійснюється викладачем на перших двох етапах.

Багато закордонних методистів зазначають, що «цілком автономний» студент – це радше ідеал, ніж реальність, тому варто говорити про різні рівні автономності. Д. Ньюнан описує п'ять рівнів формування навчальної автономності студента [10, с. 194–201].

Перший рівень Д. Ньюнан називає рівнем усвідомлення (awareness) студентами навчальних цілей і завдань. Важливим



на цьому рівні є «знайомство» студентів зі змістом навчання і стратегіями вивчення матеріалу.

Другий – рівень залученості (involvement) передбачає можливість вибору свого способу вирішення завдання з низки запропонованих.

Третій рівень – безпосередня участь самого студента в модифікації (intervention). На цьому рівні студенти навчаються видозмінювати й адаптувати завдання і зміст навчальних матеріалів.

Четвертий рівень – створення (creation). Важливим є те, що студенти намагаються розробити власні вправи та завдання (наприклад, підготовка питань для перевірки розуміння тексту або складання анкети на обрану тему).

П'ятий рівень – вихід за межі класної кімнати (transcendence). Організація самостійного навчання за межами класної кімнати і проведення власних досліджень.

В. Борщова й Я. Григорян пропонують такі рекомендації викладачам іноземної мови [3, с. 47–48] щодо роботи зі студентами в процесі реалізації автономного навчання іноземною мовою: пропонувати планувати навчальний процес спільно; пропонувати студентам різноманітні способи вивчення матеріалу; ознайомити з ресурсами інтернету; інтегрувати інноваційні технології в процес вивчення іноземної мови; формувати навчальні стратегії студентів; сприяти у формуванні груп самонавчання; використовувати технологію портфоліо; періодично колективно обговорювати результати самостійної роботи.

Під час визначення комплексу якостей автономного суб'єкта освітнього процесу варто зауважити, що студент, керуючи своїм навчанням з іноземної мови, здійснює всі чотири управлінські дії / функції: сам планує своє навчання, сам організовує реалізацію планів, сам себе мотивує на досягнення цілей і сам себе контролює, проводить необхідну корекцію [9].

У результаті аналізу науково-методичної та педагогічної літератури нами встановлено, що автономний студент як суб'єкт освітнього процесу має такі характеристики:

1) може розпізнати, про що йдеться на занятті (цілі, зміст, раціональні форми / прийоми організації, планування, контролю), тобто для нього немає необхідності у виголошенні викладачем цілей заняття і навчання;

2) може сформулювати і доформулювати власні цілі навчання;

3) володіє ефективними стратегіями і техніками навчально-пізнавальної діяльності;

4) може визначити, які навчальні стратегії не є для нього ефективними (більше

не функціонують), вибрати інші, відповідні даному моменту або потребі;

5) може оцінити власний успіх, відстежити своє просування, відкоригувати за потреби;

6) охоче, з готовністю приймає відповідальність за своє навчання;

7) у разі невдачі шукає причину збоїв і відхилень, а не винних у власних невдачах;

8) вміє відкинути стандартні рішення і знайти нові, оригінальні;

9) передбачає кілька можливих варіантів вирішення проблем і вибирає оптимальні.

У процесі автономного навчання студентам надається ініціатива, їх навчають послідовності дій і застосуванню оптимальних засобів, завдяки чому підвищується їхній рівень самостійності, розширюється сфера їхніх можливостей не тільки на занятті і в межах одного предмета, а й у позанавчальному просторі загалом.

Студенти успішніше спілкуються на занятті, соціалізуються і мотивуються до подальшого навчання, виявляють готовність взяти на себе відповідальність за своє навчання, за його результативність, набуваючи якості автономного суб'єкта освітнього процесу. Традиційний зворотний зв'язок у вигляді схвалення або осуду набуває меншого значення, ніж задоволеність від самостійно виконаного завдання.

На думку М. Берулава, основними умовами формування автономного студента є:

1) ставлення до студента не як до об'єкта педагогічної діяльності, а як до зацікавленого суб'єкта навчально-виховного процесу;

2) створення нових технологій навчання, які максимально враховують уподобання студентів щодо способів перероблення навчального матеріалу;

3) створення принципово нових технологій виховання і розвитку особистості, що стимулюють самонавчання, самовиховання і саморозвиток [2].

Отже, можемо виділити такі напрями формування автономності студентів:

– формування в студентів адекватних мотивів для автономного навчання;

– формування і розвиток розумових властивостей, які є основою навчальних дій (порівняння, узагальнення, абстракція тощо);

– формування адекватної самооцінки своєї автономної діяльності;

– формування якостей-звичок, що сприяють підвищенню ефективності автономної діяльності (працьовитість, загальна організованість, тайм-менеджмент тощо);

– формування і розвиток у процесі автономної роботи психічних властивостей особистості (пам'ять, увага тощо), необхідних для її ефективного виконання.



Висновки з проведеного дослідження. Отже, одне з головних завдань вищої освіти полягає в тому, щоб навчити студентів учитися, що передбачає спеціальне навчання навичкам, що сприяють успішному здійсненню навчальної діяльності. Великого значення набуває цілеспрямоване формування належних якостей, звичок, ціннісних настанов, від яких залежить результативність навчальної діяльності. Центральне місце тут посідає формування адекватних мотивів навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автономность в практике обучения иностранному языку и культурам: сб. науч. тр. / отв. ред. К. Павлова. Вып. 461. Москва, 2001.
2. Берулава М. Гуманизация образования: направления и проблемы. *Педагогика*. 1996. № 4. С. 23–27.
3. Борщёва В. Развитие учебной автономии студентов в процессе изучения иностранного языка в неязыковом вузе. *Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова. Педагогика и психология*. 2014. № 1. С. 43–48.
4. Коряковцева Н. Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель. *Иностранные языки в школе*. 2001. № 1. С. 13–27.
5. Кулюткин Ю. Психология обучения взрослых. Москва : Просвещение, 1985. 440 с.
6. Насонова Е. Развитие учебной автономии студентов неязыковых вузов при обучении иноязычному общению. *Вестник гуманитарного факультета Ивановского государственного химико-технологического университета*. 2009. № 4. С. 318–322.
7. Резницкая Г. Психолого-педагогические аспекты развития автономии учащихся и освоение иноязычной культуры. *Автономность в практике обучения иностранным языкам и культурам. Вестник МГЛУ*. 2001. Вып. 461. С. 5–11.
8. Цветкова Т. Пути формирования автономности обучаемого в учебном процессе по иностранному языку. *Автономность в практике обучения иностранным языкам и культурам. Вестник МГЛУ*. 2001. Вып. 461. С. 62–72.
9. Якиманская И. Разработка технологии личностно ориентированного обучения. *Вопросы психологии*. 1995. № 2. С. 31–42.
10. *Autonomy and independence in language learning* / Edited by Phil Benson and Peter Voller. London and New York : Longman, 1997. 270 p.
11. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. Pergamon Press, 1979. 53 p.
12. Holec H. Qu'est-ce qu'apprendre a apprendre. *Mélanges pédagogiques*. 1990. P. 75–87.
13. Kohonen V. Experimental language learning: second language learning as cooperative learner education. *Collaborative language learning and Teaching* / D. Nunan ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. P. 14–39.
14. Little D. Freedom to learn and compulsion to interact: promoting learner autonomy through the use of information systems and information technologies. *Taking control: autonomy in language learning* / R. Remberton et al. (eds.). Hong Kong : Hong Kong University Press, 1996. P. 203–218.